

УДК 338.984

С.Р.ЯЦИШИН

Тернопільська академія народного господарств

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглядаються окремі питання планування витрат виробництва. Сам процес планування виступає як одна із функцій управлінської діяльності. Обгрунтовано потребу в попередній оцінці витрат, оскільки вона запобігатиме багатьом негативним наслідкам у роботі підприємства. Подано технологію планування витрат діяльності при використанні нормативної бази на початок планового періоду, а також орієнтовний перелік розділів, які можуть бути використані при побудові стратегічного плану розвитку виробництва в цілому.

Перехід на нові умови економічного існування підприємств вимагають радикального переосмислення усього змісту та методів планування виробництва, а особливо його важливої ділянки витрат діяльності. Мається на увазі кардинально новий підхід до їх планування з врахуванням сучасних вимог та потреб економічного розвитку підприємства.

В період інформаційного вакууму та величезної кількості невпорядкованої, а часто навіть суперечливої інформації, відсутності чітких вказівок від вищих органів з'явилася суто формальне ставлення до планування. Дана ланка економічної роботи втратила свою значущість і дієвість.

З переходом на ринкові відносини з'явилася тенденція до послаблення, а інколи і до руйнування систем планування та обліку витрат діяльності, які використовувалися у господарській практиці в рамках внутрішньовиробничого госпрозрахунку.

В системі планування були "злети" та "падіння" як на корпоративному рівні, так і на рівні суспільного управління. За часів командно-адміністративної системи перевага надавалася довгостроковому плануванню, а в урядових колах - системному плануванню, що закріплювалося в багатьох положеннях. Сьогодні ж це місце займають інші концепції: стратегічне прогнозування, протекційне планування тощо. Однак, не дивлячись на термінологічні та концептуальні зміни, намагання та пов'язані із цим клопотання про зменшення невизначеності різних критеріїв планування займають перше місце в діяльності підприємств.

Основним завданням планування витрат на сучасному етапі розвитку економіки виступає виявлення та мобілізація наявних в промисловості резервів для систематичного зниження затрат на виробництво і реалізацію продукції та зростання на цій основі внутрішньопромислових нагромаджень. Безпосередньою ж метою планування собівартості промислової продукції є визначення необхідного рівня виражених у грошовій формі витрат на виготовлення продукції високої якості при найбільш раціональному та ефективному використанні наявних ресурсів.

Показник собівартості тісно пов'язаний з господарським, який ставить в пряму залежність витрати кожного підприємства від одержаних ним доходів, завдяки чому створюється його зацікавленість у зниженні витрат на виготовлення продукції. Планування собівартості дозволяє порівнювати витрати з результатами, в той же час, воно є засобом перевірки планів підприємства і тих напрямків технічного прогресу та змін його структури, які в них передбачені. Таким чином, планування витрат виробництва - це складова частина системи управління промисловим підприємством.

Цільовий вплив управління на процес формування собівартості продукції підприємств і усіх його структурних підрозділів здійснюється через планування, облік, контроль, аналіз, регулювання.

Ефективність використання показника собівартості в управлінні підприємством передбачає і покращання методики планування, обліку та калькулювання витрат виробництва. На даному етапі їх планування проводять без врахування усього комплексу факторів, а саме тих, які не мають прямого відношення до роботи підприємства, але суттєво впливають на собівартість продукції. Мова йде про такі показники, як зміна асортименту виробів, ціни на продукцію і сировину та інші товарні ознаки.

Загальний результат взаємодії усього комплексу факторів виробництва та кон'юнктури попиту на собівартість продукції може призводити до негативних результатів, що не завжди приймається до уваги і не дозволяє активно управляти процесом формування собівартості. Тому не повністю розкриваються резерви підприємства по зниженню собівартості.

У зв'язку із тим, що планування виступає однією із функцій управління, необхідно розглядати планування витрат виробництва (собівартості продукції) як невід'ємну частину розробки виробничого та фінансового планів, направлених на розрахунок прибутку від реалізації продукції та загального прибутку підприємства (фірми).

Проблеми планування і прогнозування витрат виробництва (собівартості продукції) в економічній літературі, як правило, зводяться до питань формування планового показника собівартості, що здійснюється на основі діючих методичних положень по плануванню, обліку та калькулюванню, а також до обговорення з приводу недоліків останніх. Ці питання, безумовно, важливі. Однак це лише частина більш загальної проблеми. В стороні чомусь часто залишається все те, що стосується планування собівартості як процесу встановлення планових завдань по цьому показнику, немає конкретних механізмів його реалізації: форм і методів їх побудови, порядку організації попередніх планових розрахунків, затвердження та доведення встановлених завдань до виробничих ланок. Разом з тим, в даній галузі є простір для подальшого вдосконалення діючої практики.

Покращання методики планування витрат виробництва передбачає детальний аналіз і облік усіх факторів, які впливають на собівартість продукції. Втілення пофакторного обліку змін собівартості та її складових по усіх рівнях планування і прогнозування дозволяє встановити та передбачити тенденційні зміни собівартості, більш дієво управляти процесом її формування, виявляти конкретні резерви зниження, підвищувати обґрунтованість норм і нормативів для встановлення планової собівартості, а також правильно оцінювати її виконання.

З переходом на ринкові механізми господарювання змінюється технологія планування витрат діяльності. Однак необхідно не забувати і багаторічний досвід планової роботи, що був нагромаджений за роки її існування. На даному етапі виникає потреба в коректуванні та адаптації планування до вимог ринку. А це означає, що процес планування витрат виробництва має бути дієвим, повинен відповідати реальним умовам економічного розвитку підприємства, тобто виникає необхідність постійного пристосування його до існуючих умов, які змінюються. Сама ж процедура планування має бути досить гнучкою і забезпечувати швидку реакцію на зміну ринкової кон'юнктури. Для цього необхідно розробляти такі способи планування, які можна було б при потребі переглядати, а інколи застосовувати і принципово нові методи та процедури прогнозування.

Підприємство як складна економічна система перебуває під впливом багатьох факторів зовнішнього і внутрішнього середовища так само, як і найважливіші економічні та фінансові показники, що використовуються як цільові функції під час прогнозування.

В умовах нестабільної економіки вплив на діяльність підприємства факторів зовнішнього середовища (системи оподаткування, кредитування тощо) значно підвищується. Це свідчить про необхідність врахування цих факторів під час складання прогнозів економічного розвитку підприємства, а, власне, прогнозів щодо витрат виробництва.

Надійні та своєчасно складені плани та прогнози рівня затрат є важливою частиною ефективного виробництва. Досвід зарубіжних компаній свідчить про неможливість та недоречність економії на прогнозній стадії, тому що такі (прогнозні) оцінки виступають важливим інструментом моделювання в стратегічному і тактичному прийнятті рішень. Так, прогнози попиту відбиваються на виробництві, потужностях, системі планування і впливають на фінанси, маркетинг та функції планування персоналу. Прогнозні оцінки економічних і фінансових показників свідчать про майбутній стан підприємства, потребу в обігових коштах, здатність відповідати за свої борги, корисність та оптимальний обсяг інвестицій і, врешті, головне - відповідність базовій політиці розвитку і стратегічним цілям підприємства.

В процесі розробки довгострокових планів для вибору правильного рішення дуже важливо мати інформацію про можливі витрати на виробництво продукції, рівень затрат в цілому і за окремі періоди потреби в капітальних вкладеннях. На основі таких даних і приймаються рішення, які товари реалізовувати на тому чи іншому ринках, за якими цінами, як здійснювати фінансування, де найкраще розміщувати виробництво.

Попередня оцінка витрат діяльності може запобігти та відвернути збитковість виробництва. Вони повинні містити чітко визначені обсяги виробництва, технологію, можливі заміники матеріалів розподіл витрат та якісних показників на складові частини для порівняння їх переваг та недоліків конкуруючими виробами. Така оцінка повинна включати і необхідність подальшої модернізації виробу. При розробці перспективних (довгострокових) планів оцінка можливих (припущених, передбачених) витрат повинна враховувати затрати на нове обладнання, устаткування та інші елементи основного капіталу.

Попередній розрахунок витрат, планування доходів та контроль за витратами виробництва починається на стадії конструювання та розробки технології. Рівень затрат закладається саме на цих стадіях.

Після підрахунку нормативних та фактичних витрат необхідно оцінити розбіжності між ними визначити, чим вони викликані: величиною прямих затрат, накладними витратами; вибором управлінського рішення - виробляти чи купувати; витратами на забезпечення якості, змінами норм стандартів; кількістю випущеної продукції; впливом попиту та ціни чи іншими факторами.

При проведенні попередньої оцінки витрат необхідно акцентувати увагу на затратах, що визначають потребу виробництва.

На зміну попиту підприємство може реагувати скороченням планового періоду, коректування планів. Так, на відміну від п'ятирічного плану, може розроблятися стратегічний план на два - три роки наскрізний прогноз та план на поточний рік, який в подальшому коректується на кожний місяць. Бажаною є участь замовників у розробці планів підприємства. При цьому підприємству необхідно орієнтуватися на можливість збуту та наявність замовлень і, виходячи із цього, планувати обсяг продажу, випуску продукції, прибутку, витрати виробництва та інші показники.

Процедура прогнозування повинна забезпечувати безпосередній зв'язок показників плану впровадженням нової техніки, технології, поліпшенням організації виробництва і праці.

Одночасно необхідно було б і в інших напрямках проводити роботу по вдосконаленню планування витрат діяльності. А саме, треба розробити методичку розрахунку впливу окремих факторів та контроль за їх достовірністю, враховуючи наступне. Як показало дослідження діючої практики, деякі підприємства залишають неврахованим в плані резерв економії по ряду заходів в зв'язку із тим, щоб була можливість штучного балансування факторів зниження собівартості, тобто перекривають недоодержані сум економії по одних факторах за рахунок інших.

Безумовно, певна можливість для маневрування у підприємств повинна бути, однак вони нерідко добирають планову економію за рахунок таких важливих з народногосподарської точки зору чинників як підвищення технічного рівня виробництва, компенсуючи це факторами зниження витрат безпосередньо незалежних від зусиль трудового колективу. У зв'язку із цим необхідно було б дослідити можливість регулювання виконання планових проектувань по реалізації економічного впливу основних (головних для даного відрізка часу) факторів через систему матеріального заохочення тощо.

На сучасному етапі розвитку економіки, в період запровадження Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку необхідно враховувати такі особливості під час складання планів прогнозів про рівень виробничих витрат.

Згідно нового Плану рахунків собівартість незавершеного виробництва, готової та реалізованої продукції відображається на трьох спеціально призначених рахунках, відповідно: 23 "Виробництво", 26 "Готова продукція" та 90 "Собівартість реалізації". Вона визначається за виробничою собівартістю, яка включає в себе витрати лише основних цехів та інших підрозділів, що безпосередньо забезпечують процес виробництва. А саме:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

При цьому слід наголосити на тому, що значна частина загальногосподарських витрат (адміністративні, витрати на збут та інші операційні витрати) не включаються до складу собівартості продукції. Для їх обліку виділено, відповідно, такі рахунки: 92, 93, 94.

Застосування П(С)БО у майбутньому дасть можливість досягти повнішого та точнішого відбиття фінансової та облікової інформації. Поряд з цим, існує можливість спрощення та полегшення методології ведення бухгалтерського обліку; облікова інформація стає більш зрозумілою, своєчасною і точною. Це, в свою чергу, сприятиме прийняттю раціональних управлінських рішень і більш вагомій, а також більш продуктивній участі працівників бухгалтерських служб у питаннях виробничого аналізу і планування.

Економічна література, що висвітлює питання планування витрат діяльності в умовах дії ринкових механізмів господарювання, акцентує свою увагу на наступному.

Базою відліку в сучасних умовах повинна стати "нормативна собівартість продукції з планової номенклатури, асортименту та нормативів за станом на початок планованого періоду з використанням калькулювання витрат "методом величини покриття". В умовах ринкової економіки ніхто не встановлює планові показники, тим більше у порівнянні з минулим роком. Вказана вихідна база характеризує той рівень витрат та прибутку, який вже був досягнутий на початок планованого періоду, а також є "чистою" від впливів заходів минулого року. Завдання підприємства полягає у тому, щоб утримати заданий рівень і, за рахунок заходів щодо підвищення ефективності виробництва покращити його.

Сам процес планування витрат виробництва зводиться до наступних етапів.

Етап I. Розрахунок нормативної собівартості продукції за нормативами на початок року.

Етап II. Розрахунок витрат та інших вартісних показників на планований період (рік) відповідно до цілей та поставлених завдань.

Етап III. Планування виробничих витрат, вартісних показників за квартал.

Етап IV. Аналіз виконання плану за I квартал. При управлінні за результатами проведеного аналізу виконання планових завдань враховується фактичне виконання планів (оперативне управління) і контроль як рівноправні етапи процесу управління поряд з плануванням.

Етап V. Планування витрат виробництва на II квартал.

При розгляді усіх етапів необхідно відмітити їх особливість (окрім другого): калькуляції складаються "методом величини покриття", умовно-постійні витрати плануються тільки по підприємству в цілому, а використання на усіх етапах як вихідної бази "нормативної собівартості продукції на початок планованого періоду" дає змогу безпосередньо врахувати в планах кварталів заходи щодо впровадження нових техніки, технології та ін. показники.

Для малих та середніх підприємств, враховуючи специфіку їх функціонування, можна складати стратегічні, тактичні та оперативні плани. При цьому дво-трирічний план розвитку фірми повинен складатися із наступних розділів:

- концепція розвитку (основні напрями розвитку, мета підприємства, можливості використання ресурсів);

- план виробничої діяльності;
- фінансовий план;
- план інвестицій.

До річного плану поточної діяльності підприємства, фірми необхідно включати два розділи:

- план виробничої діяльності;
- фінансовий план.

Перший з них включає в себе план реалізації (збуту) продукції, виробничу програму, план матеріально-технічного забезпечення, план доходів.

Фінансовий план підприємства, що функціонує в ринкових умовах, окрім плану одержання та розподілу прибутку, повинен включати, як правило, план грошових надходжень та виплат, план ліквідності, кредитний план тощо.

Необхідно відмітити і те, що сама технологія складання плану повинна забезпечувати використання ринкових інструментів, щоб з їх допомогою своєчасно аналізувати і вносити корективи у розроблені плани.

Основними труднощами перехідного періоду виступають невизначеність багатьох шойнонароджених принципів та елементів ринкової економіки, що засвідчує необхідність вдосконалення систем планування, прогнозування та обліку затрат і підпорядкування їх сучасним вимогам розвитку підприємства.

Література

1. Спіфанов А.О. та ін. Фінансове прогнозування і планування // Спіфанов А.О, та ін. Бюджет і фінансова політика України.-К., 1997.
2. Орлов О., Рясних С., Ларіонова К. Планування собівартості продукції // Економіка України.- 1999.-№ 12.
3. Панасюк Б. Концептуальні основи економічного прогнозування і планування // Економіка України.- 1996.- № 5.
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій // Бухгалтерський облік і аудит.- 2000.- № 1.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" // Бухгалтерський облік і аудит.- 2000.-№ 2.
6. Сменковский А. Отраслевое планирование в Украине: использование балансовых методов и моделей // Посредник.- 1995.- 27 декабря.
7. Шальмиева Д.Б. Планирование затрат в современных условиях хозяйствования // Швейная промышленность.- 1999.-№2.

Надійшла 15.05.2000р.

ВІСНИК

Технологічного університету Поділля

Частина 1

Економічні науки

ВІСНИК

Технологічного

університету

Поділля

Засновано в липні 1997р.

Виходить 6 разів на рік

Хмельницький, 2000, №4. Ч.1 (23)

Засновник і видавець: Технологічний університет Поділля (м.Хмельницький)

Головний редактор академік АН України, д.т.н. Сілін Р.І.

Заступник головного редактора д.т.н. Каплун В.Г.

Відповідальний секретар Гуляєва В.О.

Члени редколегії

Економічні науки

д.е.н. Орлов О.О., д.е.н. Ігумнов Б.М., д.е.н. Войнаренко М.П., д.е.н. Завгородня Т.П.,
д.е.н. Гесьць В.М., д.е.н. Козак В.Є., д.е.н. Кругляк Б.С., д.т.н. М'ясищев О.А., д.е.н.Кулинич О.І.,
к.е.н. Торгова Л.В., к.е.н. Бондаренко М.І.

Відповідальні за випуск: Орлов О.О., Яремчук В.С.

Технічний редактор Кляшторний Ю.Л.

Редактор-коректор Сарана В.М.

Адреса редакції:

Україна, 29016, м.Хмельницький, вул.Інститутська, 11, Технологічний університет Поділля,
редакція журналу "Вісник Технологічного університету Поділля"

☎ (03822) 2-51-08

Зареєстровано Міністерством України у справах преси та інформації.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №2362 від 27 грудня 1996 року

© Технологічний університет Поділля, 2000
© Редакція журналу "Вісник Технологічного
університету Поділля", 2000

ЗМІСТ

<i>Загальні проблеми планування промислового виробництва. Планування витрат</i>	
О.А.ОРЛОВ ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ.....	7
Й.М.ПЕТРОВИЧ, А.Ф.КІТ, О.М.СЕМЕНІВ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА ЕТАПІ ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО РИНКУ	10
О.І. АМОША СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА.....	13
Е.В.ШИМКО ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ	15
Е.К. ДОБЫКИНА ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ СЕБЕСТОИМОСТЬЮ	17
О.С.ШИШКЕВИЧ ПЛАНИРОВАНИЕ СНИЖЕНИЯ ЗАТРАТ НА ПРОИЗВОДСТВО	19
В.В. ЛУК'ЯНОВА МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ СОБІВАРТОСТІ І ЦІНИ НА НЕВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ НЕВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ.....	21
В.С. ВЕРЕЩАК ТЕКУЩЕЕ ЦЕЛЕВОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ ПРИБЫЛИ И БЮДЖЕТИРОВАНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ, ПРЕДУСМАТРИВАЮЩИХ ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗДЕРЖКИ.....	25
О.О.КОВАЛЕНКО ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ.....	29
З.В.ЗАДОРЖНИЙ РЕФОРМУВАННЯ ПЛАНОВОЇ І НОРМАТИВНОЇ БАЗИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БУДІВНИЦТВІ.....	32
Е. А. БЕЛЬТЮКОВ, Т. И. ЧЕРКАСОВА, С. Н. МУРГА ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ ЗАТРАТ В ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКЕ	33
М.Н. НАГОРСКАЯ, О.Д. ЧИГИДИН ВОЗМОЖНОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ.....	36
С.А.БУРИЙ., Д.С.МАЦЬОХА ІНТУЇТИВНЕ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	39
С.Р.ЯЦИШИН УДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	40
О.С.НОВІКОВА, А.Б.ГРУШЕВИЦЬКА ОЦІНКА І ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПІСЛЯ ПРИВАТИЗАЦІЇ.....	44
Н.І. ДОБЕРЧАК ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	46